

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Leeranalyse verplicht voor psychoanalytisch psychotherapeuten?

Een onderzoek naar opvattingen over en haalbaarheid van de voor het lidmaatschap van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie verplichte leeranalyse'

Rutger Willem
Trijsburg

Uit een enquête onder aankomende collegae over de verplichte leeranalyse bleek dat ruim eenderde deze niet haalbaar acht in tijd. Tweederde acht de analyse niet betaalbaar. De meerderheid vindt psychoanalytische psychotherapie als leertherapie zeer wenselijk. Respondenten die een eigen analyse niet haalbaar achten, vinden ook vaker dat psychoanalyse gelijkwaardig is aan andere vormen van psychoanalytische psychotherapie.

Inleiding

Uit de ontstaansgeschiedenis van de leeranalyse (Balint 1954) kan worden opgemaakt dat de duur van de leeranalyse, corresponderend met de toenemende professionalisering van de psychoanalyse, steeds langer werd. Dat wil niet zeggen dat in de internationale analytische wereld overeenstemming bestaat over wat precies een analyse tot leeranalyse maakt. Over allerlei aspecten van de leeranalyse wordt gediscussieerd. Onder andere over het syncretisme-dilemma (De Blécourt 1990, McLaughlin 1974, Shapiro 1974), over overeenkomsten en verschillen tussen therapeutische analyses en leeranalyses (Rawn 1991, Simenauer 1984), over de bijzondere positie van de leeranalyticus bij de analysant (Freeman 1991, Langs 1984), en over de ideale duur van de leeranalyse (Thomä 1991a en

Prof. dr. R.W. Trijsburg is als hoogleraar psychotherapie verbonden aan de Afdeling Medische Psychologie en Psychotherapie en de Afdeling Psychiatrie van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Correspondentieadres: Afdeling Medische Psychologie en Psychotherapie, CF 216, Faculteit der Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, Erasmus Universiteit, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam.

1991b, Von Strachwitz 1974). Maar hoe gecompliceerd of problematisch de plaats van de leeranalyse in de opleiding ook is, het belang ervan staat voor de meeste analytici buiten kijf.

Het feit dat de leeranalyse zo'n belangrijk middel is om een goed psychoanalyticus te worden, maakt het wellicht begrijpelijk dat bij de oprichting van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie (NVPP) in 1979, waartoe leden van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse (NVPA) en het Nederlands Psychoanalytisch Genootschap (NPG) het initiatief hadden genomen, bijzondere aandacht werd besteed aan het verzekeren van juist dit opleidingsonderdeel. Het was de oprichters zo veel waard dat zij besloten de vereisten voor de leeranalyse in de Statuten van de NVPP op te nemen. Een bijzonderheid was dat het minimum aantal uren (700) daarbij werd gespecificeerd. Beide zaken waren nieuw. Ten eerste heeft noch de NVPA, noch het NPG de regeling van de opleidingsanalyse in de statuten opgenomen. Beide verenigingen hebben een opleidingsreglement dat de status heeft van een richtlijn, op te vatten als een aanhangsel bij het huishoudelijk reglement. Voor wijzigingen is bij de NVPA instemming van de ledenvergadering benodigd volgens een nader omschreven stemmingsprocedure. Bij het NPG is de procedure vermoedelijk soortgelijk. Ten tweede staat in het opleidingsreglement van de NVPA dat de leeranalyse 'in principe' vijf maal per week is, drie kwartier, tenminste veertig weken per jaar, en dat deze 'doorgaans' langer dan vier jaar duurt. Het NPG heeft een opleidingsreglement waarin uitgegaan wordt van de volgende minima: vier sessies per week, drie kwartier, vijfenveertig weken per jaar, drie jaar. De niet al te strakke reglementering ('richtlijn') bij NVPA en NPG laat voldoende speelruimte om rekening te kunnen houden met individuele omstandigheden. Hiermee staat de statutair vastgestelde '700-uren regeling' bij de NVPP in scherpe tegenstelling. Bovendien namen de oprichters van de NVPP een zogenoemde 'zelfmoordclausule' in de statuten op, waarin werd vastgelegd dat aantasting van het artikel over de verplichte leeranalyse zou leiden tot ontbinding van de NVPP, tenzij de leden het unaniem eens zouden zijn over een wijziging. Deze regeling wekt de indruk van een ambivalente relatie met de psychoanalytische psychotherapie. Enerzijds deed men afstand van een onderdeel van het analytische erfgoed dat men kennelijk niet zelf in huis wilde of kon hebben – anders waren de NVPA en het NPG wel zelf begonnen met het opleiden van psychoanalytisch psychotherapeuten. Anderzijds bezwaarde men de ontwikkeling van de psychoanalytische psychotherapie met een aanzienlijke hypotheek, vanwege de consequenties van een aantasting van de 700-uren regel. Kennelijk was het de oprichters niet mogelijk de bevoegdheid om de regeling te wijzigen, als dat nodig zou blijken, over te dragen aan de NVPP. Op enkele initiatieven na – die geen lang leven waren beschoren (De Klerk 1996) – is een voor de hand liggende uitweg uit het dilemma ook niet toegepast: psychoanalytische psychotherapie als 'toege-

paste psychoanalyse' (Steiner 1985) uitwerken in het verband van de NVPA en/of het NPG, bij voorbeeld via studiedagen, werkgroepen en dergelijke. Duidelijk lijkt dat het dilemma in de vorm van een lastig te hanteren erfenis aan de NVPP is doorgegeven. Immers, vroeger of later zou de vraag naar de noodzaak van de leeranalyse voor psychoanalytisch psychotherapeuten wel weer de kop opsteken.

Het gevolg ervan is dat de NVPP in de loop der jaren een gesplitste ontwikkeling doormaakte: voor een aantal leden lijkt de NVPP niet meer of minder te zijn dan een dependance of verlengstuk van NVPA of NPG. Voor andere leden is de NVPP een vereniging met een eigen identiteit, los van NVPA of NPG. Dit geldt zeker voor leden die in en door de NVPP zijn opgeleid. En ten slotte is er een aantal leden dat zich, vanuit de idee dat de NVPP een 'eigen' identiteit heeft verworven, richt op de vraag hoe de NVPP zich verder zal (moeten) ontwikkelen. Tussen deze drie groepen bestaan uiteraard spanningen. De eerste groep ziet elke afwijking van het statuut als een aantasting van de identiteit van de psychoanalytische psychotherapie zoals deze destijds werd geformuleerd. De tweede groep ervaart de positie in de 'eigen' NVPP als een nieuwe verworvenheid, waarvoor men veel heeft moeten opofferen. Ook deze groep hecht aan het statuut. Beide posities geven aanleiding tot verschil van inzicht met de laatste groep. Deze richt zich op de vraag welke rol de psychoanalytische psychotherapie kan vervullen in de geestelijke gezondheidszorg buiten de wereld van de psychoanalyse en zoekt naar een aansluiting van de opleiding bij de ontwikkelingen in het veld.

De vraag naar de positie van de leeranalyse stak inderdaad de kop op toen, veertien jaar na de oprichting, in 1993, een viertal collegae (Van Dantzig, Dijkhuis, Kuiper en Polak) verenigd in een werkgroep HOPP (Hervorming Opleiding Psychoanalytische Psychotherapie), een pleidooi voerde voor herziening van de opleidingseisen. Men stelde dat veel belangstelling bestond voor het lidmaatschap van de NVPP onder analytisch opgeleide psychiaters, psychologen en psychotherapeuten. Dezen kunnen echter geen lid worden van de NVPP, omdat ze geen analyse hebben doorgeemaakt. De werkgroep pleitte ervoor deze collegae aansluiting te laten vinden bij de wetenschappelijke vereniging waar zij bij thuishoren: de NVPP. Naar aanleiding van dit pleidooi werd in 1993 binnen de NVPP gediscussieerd over de vraag of voor het opleidingsvereiste van de leeranalyse een alternatief kon worden gevonden. Een door het bestuur ingestelde werkgroep stelde voor het vereiste van de leeranalyse te handhaven, en dit besluit werd in 1994 door de ledenvergadering – en vervolgens in een referendum – bekrachtigd. Tijdens dezelfde ledenvergadering werd echter ook besloten een werkgroep in te stellen die advies uitbrengt over de vraag of, en zo ja, hoe, psychoanalytisch psychotherapeuten die hun vak op specialistisch niveau willen uitoefenen, en die geen leeranalyse hebben ondergaan, aansluiting zouden kunnen vinden bij de NVPP. Omdat het bestuur

van mening was dat een discussie in een werkgroep gedomineerd zou kunnen worden door 'sterke overtuigingen', voor of tegen de leeranalyse, werd besloten een enquêterend onderzoek uit te voeren onder potentiële belangstellenden voor het lidmaatschap van de NVPP. Een getalsmatige aanpak zou, naar de mening van het bestuur, kunnen leiden tot een helder inzicht in de omvang van de belangstelling voor de opleiding en voor verschillende vormen van lidmaatschap. Het advies van de werkgroep zou hierdoor mede gebaseerd kunnen worden op concrete bevindingen uit onderzoek. Dit bestuursbeleid kreeg de instemming van de ledenvergadering van 1995. Omdat de discussie over de voorstellen van de werkgroep nog loopt, worden deze hierna niet besproken. Dit artikel richt zich op een bespreking van de resultaten van de enquête.

Op de achtergrond van het vraagstuk speelt voortdurend de vraag naar de waarde van de leeranalyse voor beroepsbeoefenaren die geen psychoanalyses verrichten maar psychoanalytische psychotherapieën. Voor zover analytici daarover iets te zeggen hebben, menen zij doorgaans dat de leeranalyse een 'conditio sine qua non' is voor het beoefenen van psychoanalytische psychotherapie. Voor zover het niet-analytici betreft, meent men (vaak?) dat een psychoanalytische psychotherapie als leertherapie kan volstaan. Ieder heeft daarvoor zijn eigen redenen. Om hierin meer inzicht te krijgen richtte het onderzoek zich, behalve op de vraag naar de belangstelling voor de NVPP, ook op de vraag of en in hoeverre verschillend wordt gedacht over het belang van de leeranalyse.

In het kader van het onderzoek werd aan 995 psychiaters, klinisch psychologen en psychotherapeuten (in opleiding), in het eerste deel van de enquête gevraagd in hoeverre zij belangstelling hebben voor specialistische psychotherapieverenigingen en de opleidingen daarvan. Over dit deel van het onderzoek werd eerder gerapporteerd (Trijsburg e.a. 1996). Het tweede deel van de enquête heeft onder andere betrekking op de financiële en praktische haalbaarheid van de NVPP-opleiding en op opvattingen over de leeranalyse in vergelijking met de psychoanalytische leertherapie. Dit gedeelte van de enquête werd alleen ingevuld door diegenen die belangstelling hebben voor de NVPP en/of voor de NVPP-opleiding.

Vraagstelling

De vraagstelling van dit deel van het onderzoek valt in vier aspecten uiteen: 1. hoeveel belangstelling is er voor de (opleiding van de) NVPP, 2. in hoeverre zijn geïnteresseerden bereid (en in staat) aan de eisen voor het lidmaatschap te voldoen, 3. welke opvattingen hebben zij over eisen die gesteld worden aan de opleiding en het lidmaatschap en 4. welke relatie bestaat tussen de opvattingen over en de mogelijkheden om aan de eisen te voldoen?

Methode

In de enquête werd naast een aantal algemene gegevens (leeftijd, beroep, etcetera) gevraagd in welke specialistische vereniging(en) men is geïnteresseerd en bij welke vereniging(en) men eventueel een specialistische opleiding zou willen volgen. Het resterende deel, dat onder meer betrekking heeft op de financiële en praktische haalbaarheid van de NVPP-opleiding en op opvattingen over de vereiste leertherapie, werd alleen ingevuld door diegenen die belangstelling hebben voor de NVPP.

Om een grote groep potentiële respondenten te bereiken werd contact gezocht met de Specialisten Registratie Commissie van de Koninklijke Maatschappij tot Bevordering van de Geneeskunst (voor de psychiaters en arts-assistenten psychiatrie) en met de Regionale Instellingen voor Nascholing en Opleiding (RINO) Noord-Nederland, Noord-Holland, Zuid-Nederland en de Centrale RINO-groep (voor de klinisch psychologen en psychotherapeuten). De arts-assistenten psychiatrie ($n=223$) en de psychiaters ($n=201$) ontvingen de enquête rechtstreeks van de onderzoekers. De klinisch psychologen en de psychotherapeuten ontvingen de enquête nadat zij hun toestemming voor medewerking hadden verleend. De enquêtes werden verzonden in de periode april tot en met half juni 1995.

Resultaten

Respons In totaal werden 995 enquêtes verzonden en 623 retour ontvangen. De response rate van 63% is niet ongebruikelijk bij dit type enquêtes (vergelijk Trijsburg e.a. 1994, p. 26). Aangezien onbekend is hoeveel RINO-opleidingskandidaten benaderd zijn door de diverse RINO's, is niet na te gaan hoeveel RINO-opleidingskandidaten niet wensten mee te doen. Van degenen die hun medewerking toezegden ($n=518$), vulden 405 de enquête in (78%). Van de arts-assistenten psychiatrie en de psychiaters (voortaan: psychiaters) die werden aangeschreven ($n=424$) vulden 218 een enquête in (51%), hetgeen overeenkomt met het percentage in het onderzoek van Trijsburg e.a. (1994). Op een totaal van 623 respondenten geven 218 aan psychiater (al dan niet in opleiding) te zijn, 118 klinisch psycholoog (idem), en 403 psychotherapeut (idem). In totaal meldden de respondenten dus 739 beroepsopleidingen. Indien hierna een verdeling naar beroep wordt aangehouden, wordt uitgegaan van het eigen oordeel van de respondent. Dit houdt in dat dubbeltellingen plaatsvinden.

Belangstelling voor de NVPP (zie Tabel 1) Bijna de helft (49%) van de totale onderzoeksgroep ($n=623$) vulde het tweede deel van de enquête in. Van deze geënquêteerden heeft 79% eerder in de enquête aangegeven dat de NVPP aansluit bij hun belangstelling of professionele ontwikkeling en 64% dat zij een voorkeur voor de specialistische opleiding van de NVPP hebben. Er zijn naar verhouding minder klinisch psychologen bij dan psychiaters en psychotherapeuten. In vergelijking met de gegevens van de

gehele onderzochte groep (Trijsburg e.a. 1996) is de verhouding naar sekse ongeveer gelijk aan die in de gehele steekproef, met uitzondering van de psychiaters (relatief minder vrouwen hebben belangstelling). De verdeling naar leeftijd stemt vrijwel overeen met die van de gehele groep. Het percentage vrouwen dat belang stelt in de NVPP-opleiding is ongeveer gelijk aan dat in de gehele groep respondenten, en naar verhouding tot de andere groepen opnieuw kleiner onder psychiaters dan onder de andere beroepsgroepen.

Haalbaarheid van de NVPP-opleiding (zie Tabel 2) Uit Tabel 2 wordt duidelijk dat het volgen van de theoretisch-technische cursus, het doen van psychoanalytische therapieën en het volgen van de supervisies door het grootste deel van de respondenten haalbaar wordt gevonden, zowel als het om de te besteden tijd, als om de financiën gaat. De leeranalyse wordt door velen als bezwaarlijk ervaren, zowel in tijd (39%) als in kosten (61%). Het antwoord op de vraag of het totaal van de opleiding al dan niet haalbaar is, blijkt in sterke mate door het oordeel over de leeranalyse bepaald te zijn. Het is alsof men zegt: de opleiding kan niet omdat de analyse niet kan.

In dit verband kan tevens worden vermeld dat de ondergrens van 700 uren leeranalyse die thans door de NVPP wordt gehanteerd door 68% van de respondenten als 'te hoog gesteld' wordt beoordeeld.

Zeër wenselijke vormen van leertherapie (zie Tabel 3) Enkele vragen gingen over vormen van leertherapie op psychoanalytische basis (psychoanalyse, individuele psychotherapie, groepspsychotherapie en partnerrelatie- en gezinstherapie) die men in het algemeen zeer wenselijk vindt voor een op specialistisch niveau werkend psychoanalytisch psychotherapeut, over vormen die men voor zichzelf zeer wenselijk vindt en over vormen van (leer)therapie die men zelf heeft ondergaan of ondergaat. Men kon aangeven hoeveel uren en jaren men minimaal nodig acht. Voor alle vormen van therapie bleek uit de antwoorden dat men soms wel een minimum aantal jaren opgaf, maar niet een minimum aantal zittingen, of andersom. Bij de weergave van de resultaten zal telkens worden uitgegaan van de categorie die door het hoogste percentage respondenten werd beantwoord. (Omdat tussen de in het algemeen en de voor zichzelf zeer gewenste therapie nagenoeg geen verschillen werden gevonden in uren en jaren, worden deze alleen vermeld voor de voor zichzelf zeer gewenste en de feitelijk ondergane behandelingen.)

Voor de respondenten zelf blijkt psychoanalytische psychotherapie het meest zeer gewenst te worden geacht (48%). Het is ook de vorm van leertherapie die men het meest zelf ondergaat of ondergaan heeft (60%). De bankanalyse wordt door 32% zeer gewenst geacht. Zeventien procent van de respondenten is of was zelf in psychoanalyse. Een kwart van de respon-

denten (25%) vindt psychoanalytische groepspsychotherapie voor zichzelf zeer wenselijk. Zestien procent van de respondenten onderging zelf groepstherapie. Psychoanalytische partner-relatie of gezinstherapie wordt door 3% van de respondenten zeer gewenst geacht. Eén procent van de respondenten was in partner-relatie- of gezinstherapie.

Tabel 3 geeft verder aan hoeveel zittingen of jaren men minimaal nodig acht voor de diverse therapievormen. Voor het zelf ondergaan van bankanalyse komt men op een mediane duur van 500 uren of drie jaren. Voor degenen die in analyse zijn of waren, bedraagt de mediane duur 600 uren of vier jaren. De respondenten houden als minimum voor het zelf ondergaan van psychoanalytische psychotherapie een mediane duur van 100 uren of twee jaren aan. Voor degenen die in psychoanalytische psychotherapie zijn of waren, bedraagt de mediane duur 90 uren of drie jaren. Voor de psychoanalytische groepstherapie komt men op een minimum gewenste mediane duur van 80 zittingen of twee jaren. Voor degenen die in groepstherapie zijn of waren bedraagt de mediane duur ervan 80 zittingen of twee jaren. Tussen de beroepsgroepen bestaan enige, zij het niet grote, verschillen.

Vervolgens werd onderzocht of het oordeel over de wenselijkheid van de analyse samenhangt met het oordeel over de haalbaarheid van de '700-uren-analyse' (in tijd en geld), waarover hiervoor (zie ook Tabel 2) werd gerapporteerd. Dit verband kon inderdaad worden aangetoond. De mate waarin men analyse zeer wenselijk acht (in het algemeen en voor zichzelf, in zittingen en in jaren) correleert in alle vergelijkingen gematigd positief met het oordeel over de haalbaarheid van de analyse (zie boven), zowel in tijd als in geld (correlaties tussen $r=0,24$ en $r=0,38$). Dat wil zeggen: hoe meer zittingen of jaren analyse men wenselijk acht, in het algemeen én voor zichzelf, hoe meer men de analyse haalbaar acht. Opvallend is verder dat hetzelfde verband, zij het minder sterk, werd gevonden tussen het minimaal gewenste aantal uren psychoanalytische psychotherapie en de mate waarin men de leeranalyse haalbaar acht (correlaties tussen $r=0,18$ en $r=0,30$).

Opvattingen over leertherapie en leeranalyse Aan de geënquêteerden werden twaalf stellingen voorgelegd, waarbij men kon aangeven of men een leeranalyse essentieel vindt voor een specialistische opleiding in de psychoanalytische psychotherapie, en of men van mening is dat ook andere modaliteiten kunnen bijdragen aan de vorming van de psychoanalytische psychotherapeut. De stellingen kon men onderschrijven of afwijzen. Een vraagteken kon worden aangegeven als men het noch oneens, noch eens kon zijn met een stelling. Principale componentenanalyse van de antwoorden leverde twee (onafhankelijke) componenten op. Inhoudelijk bleek de ene component vooral te bestaan uit stellingen die het belang van de analyse benadrukken, terwijl de andere vooral betrekking had op de

gelijkwaardigheid van analyse en andere vormen van leertherapie. Uit de componenten werd een schaal geconstrueerd met zeven stellingen (items), waarbij een hogere score inhoudt dat men meer de gelijkwaardigheid van de analyse en andere vormen van leertherapie benadrukt, terwijl een lagere juist betekent dat men het unieke belang van de leeranalyse onderstreept. Hierna worden hogere scores op de schaal soms aangeduid als (meer) 'rekkelijk' en lagere als (meer) 'precies'.

De betrouwbaarheid (gemeten met Cronbach's α) van de schaal bedraagt $\alpha=0,77$. Op de schaal kan men minimaal 7 en maximaal 21 scoren. Het gemiddelde over de gehele groep ($n=288$) bedraagt 14,1 ($sd=3,5$). Uit de vergelijking tussen de beroepsgroepen blijkt dat psychiaters lager scoren dan psychologen (respectievelijk $n=103$, $gem.=13,5$, $sd=3,5$ en $n=46$, $gem.=14,0$, $sd=3,7$), en die weer lager dan de psychotherapeuten ($n=187$, $gem.=14,5$, $sd=3,5$). Het verschil tussen de psychiaters en de andere groepen is significant ($F=4,3$, $p<0,05$), evenals dat tussen de psychotherapeuten en de andere groepen ($F=8,6$, $p<0,01$). Dit houdt in dat psychiaters (relatief) meer hechten aan de analyse, terwijl psychotherapeuten meer hechten aan de gelijkwaardigheid van de analyse aan andere psychoanalytische behandelingsvormen.

Tussen de schaal over de opvattingen over de leertherapie en andere variabelen dan de beroepsgroep werd geen samenhang gevonden, met uitzondering van het al dan niet in analyse (geweest) zijn. Respondenten die in analyse zijn (geweest) ($n=50$) scoren significant lager op de schaal dan zij die niet in analyse zijn (geweest) ($n=238$) (respectievelijk $gem.=11,0$, $sd=3,0$ en $gem.=14,7$, $sd=3,4$; $F=44,7$, $p<0,001$). Dat wil zeggen: respondenten die in analyse zijn (geweest), zijn minder van mening dat psychoanalyse en psychoanalytische therapie gelijkwaardig zijn dan zij die niet in analyse zijn (geweest). Een dergelijk verband werd niet gevonden voor de andere vormen van psychoanalytische psychotherapie.

Conform de verwachtingen blijkt de schaal negatief te correleren met het oordeel over de hoogte van de ondergrens van de leertherapie die thans door de NVPP wordt gehanteerd: hoe 'rekkelijker' men is, hoe meer men van mening is dat het minimum van 700 uur te hoog is gesteld ($n=219$, $r=-0,34$, $p<0,001$). De schaalcores blijken eveneens negatief te correleren met het minimum aantal jaren leeranalyse ($n=116$, $r=-0,24$, $p<0,1$) en het minimum aantal zittingen ($n=178$, $r=-0,18$, $p<0,01$) of jaren ($n=187$, $r=-0,14$, $p<0,05$) psychoanalytische psychotherapie dat in het algemeen zeer gewenst wordt geacht. Evenzo is er een negatieve correlatie met het minimum aantal jaren psychoanalyse dat men voor zichzelf gewenst acht ($n=97$, $r=-0,23$, $p<0,05$). De gevonden verbanden geven aan dat hoe meer men de andere leertherapieën gelijkwaardig acht aan de analyse, hoe minder tijd (zittingen, jaren) men minimaal nodig acht voor de leertherapie. Geen van de bevindingen omtrent psychoanalytische groepspsychotherapie en partner-relatie- of gezinstherapie bleek te correleren met de

schaalscores. Bij deze resultaten moet overigens rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat de correlaties 'gekleurd' kunnen zijn door het ontbreken van data van degenen die de vragen over de minimale omvang van leeranalyse en leertherapie niet hebben ingevuld.

Een onverwacht resultaat is dat het aantal zittingen bankanalyse dat men heeft ondergaan of ondergaat, respectievelijk het aantal jaren dat men in psychoanalytische psychotherapie is (geweest) positief correleert met de schaal (respectievelijk $n=42$, $r=0,26$, $p<0,05$ en $n=168$, $r=0,13$, $p<0,05$). Dat wil zeggen, hoe meer zittingen analyse of hoe meer jaren psychoanalytische psychotherapie men heeft doorgemaakt, hoe meer men de psychoanalytische psychotherapie gelijkwaardig acht aan de analyse. Deze bevinding is des te opmerkelijker omdat het al dan niet in analyse zijn (geweest) op zichzelf wel in de verwachte richting samenhangt met de hoogte van de schaalscore.

Er werd een significante negatieve correlatie gevonden met het oordeel over de haalbaarheid van de 700 uren leeranalyse zoals thans vereist, in tijd ($n=260$, $r=-0,44$, $p<0,001$) en geld ($n=256$, $r=-0,25$, $p<0,001$). Dit verband houdt in dat, naarmate men sterker van mening is dat andere vormen van leertherapie dan leeranalyse aan de leeranalyse gelijkwaardig zijn, men ook meer geneigd is te oordelen dat een leeranalyse niet haalbaar is, in tijd en in geld. Tenslotte werd een negatieve correlatie gevonden met het oordeel over de haalbaarheid van de totale opleiding in tijd ($n=258$, $r=-0,29$, $p<0,001$) en geld ($n=222$, $r=-0,22$, $p<0,001$). Het is zeer waarschijnlijk dat de invloed van het oordeel over de haalbaarheid van de analyse in tijd en geld van invloed is op het totale oordeel, hetgeen dan uiteraard in de correlaties zichtbaar wordt.

Discussie

De respondenten in dit deel van het onderzoek lijken een redelijke afspiegeling te vormen van de respondenten die het eerste deel van de enquête invulden. Psychiaters blijken nogal eens te verschillen van de andere groeperingen. Zulke verschillen zijn vermoedelijk verklaarbaar in het licht van verschillen in de werving van de verschillende groepen. Er zijn relatief meer psychiaters dan klinisch psychologen en psychotherapeuten die de beroepsopleiding hebben voltooid, een verschil dat op zijn beurt kan samenhangen met het al dan niet hebben van betaald werk en met inkomensverschillen.

Er blijkt veel belangstelling te zijn voor de (opleiding van) de NVPP. Bijna de helft van de totale groep geënquêteerden is van mening dat de NVPP aansluit bij de persoonlijke en wetenschappelijke belangstelling en/of heeft belangstelling voor het volgen van een opleiding bij de NVPP. Uitgaande van degenen die aangeven belangstelling te hebben voor de NVPP, blijkt dat bijna tweederde geïnteresseerd is in de opleiding.

Nogal wat belangstellenden voor de opleiding achten de leeranalyse in tijd

(39%) en in geld (61%) niet haalbaar (tegen 54% respectievelijk 66% van degenen die geen belangstelling hebben voor de NVPP-opleiding). Desondanks vindt 48% van de geënquêteerden de psychoanalytische psychotherapie en 32% de bankanalyse voor zichzelf zeer gewenst. Velen hebben een psychoanalytische psychotherapie ondergaan of ondergaan deze momenteel (60%), terwijl 17% in analyse is (of was). De resultaten wijzen erop dat de verplichte analyse van 700 uren een probleem vormt, terwijl er wel een bereidheid lijkt te zijn om een minder omvangrijke leerbehandeling te ondergaan. Uit de correlatieve analyses blijkt dat hoe wenselijker men de leeranalyse vindt, hoe meer men deze ook haalbaar acht. Hoewel de correlaties niet hoog zijn, lijken ze de relatie tussen het oordeel over de wenselijkheid van de psychoanalytische leertherapie of de leeranalyse en de haalbaarheid van de leeranalyse zoals deze vereist is bij de NVPP, te ondersteunen. De positieve samenhang tussen het minimum gewenste aantal uren psychoanalytische psychotherapie en het oordeel over de haalbaarheid van de leeranalyse, lijkt verklaarbaar op grond van de notie dat degenen die weinig psychotherapie al voldoende vinden, de leeranalyse al snel 'te veel' vinden, terwijl degenen die meer uren psychotherapie gewenst achten, minder moeite hebben met de eis van 700 uren leeranalyse.

Ook werd aangetoond dat het oordeel over de gelijkwaardigheid van de analyse en de psychoanalytische leertherapie enigszins samenhangt met het oordeel over de haalbaarheid van de verplichte leeranalyse. In feite zijn twee stromingen te onderscheiden: de 'rekkelijken' en de 'preciezen'. Bij een verdeling in een groep 'rekkelijken' (op de schaal 'opvattingen over leertherapie' boven de mediaan scorend, 48%) en 'preciezen' (onder de mediaan, 52%) blijkt het aantal 'rekkelijken' dat in analyse is (geweest) (n=9, 3% van het totaal) naar verhouding kleiner te zijn dan het aantal 'preciezen' (n=41, 14% van het totaal). De 'preciezen' vinden minder dan de 'rekkelijken' dat leeranalyse en psychoanalytische leertherapie gelijkwaardig zijn, achten de analyse meer essentieel voor de beoefening van de psychoanalytische psychotherapie op specialistisch niveau en vinden in sterkere mate dat de door de NVPP vereiste leeranalyse van 700 uren haalbaar is. De 'rekkelijken' achten leeranalyse en psychoanalytische leertherapie gelijkwaardiger, vinden de analyse minder essentieel en achten de leeranalyse in mindere mate haalbaar. Deze scheiding der geesten lijkt samen te hangen met wat men ervaren heeft. Zoals Freud (1925) stelt: 'Ook zuiver uiterlijke moeilijkheden hebben tot versterking van de weerstand tegen de psychoanalyse bijgedragen. Het is niet gemakkelijk zich een zelfstandig oordeel over de analyse te vormen als men haar niet aan den lijve heeft ondervonden of op iemand heeft uitgeoefend' (p. 103). Het idee dat de haalbaarheid van de leeranalyse althans ten dele een kwestie is van ervaring of overtuiging kan aldus enigszins worden onderbouwd. Overigens is het niet uitgesloten dat ook de omgekeerde redenering geldig is: in dat

geval achten personen die zich de analyse niet kunnen veroorloven (in tijd en/of geld), deze (daarom) ook minder nodig. In dat geval zijn, zoals het spreekwoord luidt, de druiven zuur.

Over de oorzaken van de opmerkelijke bevinding dat met het toenemen van het aantal uren psychoanalyse dat men heeft doorgemaakt, het oordeel over de gelijkwaardigheid van de psychoanalytische leertherapie en de leeranalyse 'rekkelijker' wordt, kan slechts gespeculeerd worden. Een mogelijkheid is dat het analytische proces verantwoordelijk is voor een veranderende attitude ten opzichte van de opleidingsanalyse. Zo kan een meer 'rekkelijke' houding, om maar enkele mogelijkheden te noemen, het gevolg zijn van teleurstelling in de mogelijkheden van de analyse, van een toegenomen neiging tot relativeren van de betekenis van de analyse, of ook kan de idealisering van de analyse afnemen. De bevindingen laten uiteraard geen conclusie toe op dit punt. Misschien kan meer inzicht verworven worden in het verschijnsel bij een meer diepgaand onderzoek bij individuele opleidingskandidaten.

Uit het voorgaande blijkt wel dat het ter discussie stellen van de toegankelijkheid van de NVPP voor collegae die niet in leeranalyse zijn (geweest) tot verdeeldheid kan leiden als overtuigingen met betrekking tot de waarde van de leeranalyse in het geding komen. Ook in de literatuur is heel wat 'leerstelligheid' terug te vinden. Zo zijn er auteurs voor wie de leeranalyse voor psychoanalytisch psychotherapeuten een 'conditio sine qua non' is (Fancher 1990, Rawn 1991, Steiner 1985). Anderen pleiten bij voorbeeld voor gecombineerde behandelingen. Zo noemen Von Strachwitz (1974) en Battegay (1990) de mogelijkheid om na afsluiting van de leeranalyse aan een analytische ervaringsgroep deel te nemen. Verder is er veel te doen over de duur en de frequentie van de leeranalyse, waarbij sommigen de verschillen tussen de analyse en de psychoanalytische psychotherapie tot een minimum terugbrengen (Thomä 1991a en b).

De problematiek van de leeranalyse kan echter ook enigszins buiten de sfeer van overtuigingen worden besproken. Zo ontstaat er een andere ingang voor het bespreken van de eis van de leeranalyse wanneer sprake is van een toenemende zorg over de zwaarte van opleidingsvereisten wanneer deze minder gemakkelijk zijn te verwezenlijken door een gebrek aan opleidingsfaciliteiten. Voorbeelden hiervan zijn de situatie in sommige van de voormalige Oostbloklanden, maar ook die in het Verenigd Koninkrijk, waar buiten Londen weinig leeranalytici werkzaam zijn. Op geleide van de toenemende maatschappelijke druk op de geestelijke gezondheidszorg vraagt Pedder (1990) zich voorzichtig af of de vijf-maal-per-week leeranalyse, zoals vereist door de Britse Vereniging voor Psychoanalyse, wel vol te houden is in het licht van de ontwikkelingen. Hij vraagt zich, enigszins ironisch, af of de opleidingen die in de provincie gegeven worden de historie van de leeranalyse niet in feite gaan herhalen. Hij citeert Freuds bekende uitspraak over het goud en het koper: 'Ook zullen wij zeer waar-

schijnlijk gedwongen zijn bij de grootschalige toepassing van onze therapie het pure goud van de analyse rijkelijk met het koper van de directe suggestie te legeren, en ook de hypnotische beïnvloeding zou hier weer op haar plaats kunnen zijn, als bij de behandeling van oorlogsneurotici. Maar hoe deze psychotherapie voor het volk ook vorm zal krijgen, uit welke elementen ze ook zal worden samengesteld, het werkzaamst en belangrijkste zullen stellig de bestanddelen blijven die ontleend zijn aan de strenge psychoanalyse, aan de psychoanalyse die vrij is van tendensen' (Freud 1919, p. 188-189). Pedder ontleent hieraan enige steun voor zijn stelling dat meer flexibiliteit in opleidingseisen is vereist. Voor hem slaat deze flexibiliteit ook op de leeranalyse.

Het citaat van Freud wordt nogal eens in de betekenis opgevat dat 'alles dat minder is dan de zuivere analyse, ook van minder gehalte moet zijn' (Thiel 1980, p. 205). Op dezelfde wijze zijn veel analytici geneigd tot een negatief oordeel over de kwaliteit en de relevantie van de psychoanalytische psychotherapie als leertherapie. Pedder gaat niet verder dan de suggestie om drie- of viermaal per week leeranalyse te overwegen in plaats van de vijfmaal per week die voor de Britse Vereniging voor Psychoanalyse geldt. Elders, bij voorbeeld bij de Council of Psychoanalytic Psychotherapists in New York, is een meer radicale verandering doorgevoerd. Bij deze koepelorganisatie voor 'nonmedical analysts' werd in 1979 de eis van minimaal drie uren leeranalyse per week veranderd in een psychoanalytische psychotherapie van tweemaal per week bij een psychoanalyticus. Sindsdien is deze 'training psychotherapy' de minimale standaard (Fancher 1990).

In de Nederlandse situatie is het probleem van de trainingsfaciliteiten nauwelijks aanwezig. Zo zijn de reisafstanden in het algemeen niet dermate groot dat men niet een leeranalyse van vier- of vijfmaal per week zou kunnen ondernemen. Echter, uit het onderzoek bleek dat de investering in tijd en geld voor velen wel een probleem vormt. Gegeven deze stand van zaken blijft het de vraag of de NVPP bereid is collega's op te nemen die niet in leeranalyse zijn geweest. Momenteel is het nog onduidelijk welke kant het met de NVPP op zal gaan bij de beraadslagingen en welke consequenties men aan de discussie over de toegankelijkheid van de NVPP voor deze collega's verbindt. De resultaten van het onderzoek illustreren dat het een ingewikkelde kwestie is die de gemoederen nog enige tijd zal verhitten.

Tabellen

Tabel 1. Belangstelling voor de NVPP

Respons op de enquête	Totaal n=623	PSA ¹ n=218	PSO n=118	PST n=403
Invulling van het tweede deel van de enquête	n=306	n=106	n=50	n=201
Percentage van het totaal aantal respondenten	49%	49%	42%	50%
Belangstelling voor de NVPP i.h.a. (%)	79%	76%	74%	80%
Belangstelling voor de NVPP-opleiding (%)	64%	57%	65%	67%

¹ PSA = psychiaters

PSO = klinisch psychologen

PST = psychotherapeuten

Tabel 2. Schatting van de mogelijkheden voor het volgen van de NVPP-opleiding (rij-percentages)

	n	Zeker niet haalbaar	Mogelijk wel haalbaar	Zeker wel haalbaar	Weet niet/ geen mening
Tijdsbeslag					
Analyse	170	39	39	15	7
Theoretisch technische cursus	171	3	39	57	1
Analytische therapieën	172	5	41	51	3
Supervisie	171	2	50	44	4
Totaal van de opleiding	168	21	59	15	5
Kosten					
Analyse	170	61	28	4	7
Theoretisch technische cursus	170	4	42	52	2
Supervisie	171	5	46	47	2
Totaal van de opleiding	151	57	27	5	11

Tabel 3. Zeer wenselijke vormen van leertherapie respectievelijk leertherapie die men zelf heeft ondergaan of ondergaat

		Totaal (n=306)			PSA ¹ (n=106)	PSO (n=50)	PST (n=201)
Vormen		%	MD _z	MD _j	%	%	%
Vorm(en) van leertherapie die men voor zichzelf zeer wenselijk acht	Bankanalyse	32	500	3	33	28	32
	Psychotherapie	48	100	2	45	54	49
	Groepstherapie	24	80	2	18	26	27
Vorm(en) van leertherapie die men zelf ondergaan heeft of ondergaat	Bankanalyse	17	600	4	21	16	15
	Psychotherapie	60	90	3	58	50	62
	Groepstherapie	16	80	2	12	14	19

¹ PSA = psychiaters

PSO = klinisch psychologen

PST = psychotherapeuten

MD_z = mediaan van het minimum aantal zittingen

MD_j = mediaan van het minimum aantal jaren

Noot

De opdracht voor het onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd werd gegeven door het bestuur van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie. Als begeleiders traden op: Mevrouw M.M.T. Hendriks, O.N. Markx en Mevrouw dr. R.C. van der Mast. Het onderzoek werd financieel gesteund door de NVPP, de Centrale RINO-groep, RINO Noord-Nederland, RINO Zuid-Nederland en de Stichting Psychotherapeutische Fondsen te Rotterdam. Het onderzoek werd uitgevoerd aan de Afdeling Medische Psychologie en

Psychotherapie van de Faculteit der Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam. De auteur dezes is veel dank verschuldigd aan de collegae H.J. Duivenvoorden, A. van 't Spijker en D.L. Stronks. Zij hielpen bij de statistische verwerking van de gegevens en droegen bij aan een eerdere versie van dit artikel. Tevens is dank verschuldigd aan A. de Klerk voor zijn commentaar bij de weergave van de geschiedenis van de NVPP. Voor eventuele fouten en omissies houd ik mezelf uiteraard verantwoordelijk.

Literatuur

- Balint, M. (1954), Analytic training and training analysis. *International Journal of Psycho-Analysis*, 35, p. 157-162.
- Battegay, R. (1990), Complementary individual and group analytic training for future psychotherapists. *Psychotherapy & Psychosomatics*, 53, p. 130-134.
- Blécourt, A. de (1990), Een psychoanalytische opleiding. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 16, p. 220-238.
- Fancher, E. (1990), A training analysis for psychoanalytic psychotherapists. *Psychoanalytic Review*, 77, p. 41-57.
- Freeman, Th. (1991), Hobson's choice: Personal analysis and supervision in the training of psychoanalytic psychotherapists. *British Journal of Psychotherapy*, 8, p. 202-205.
- Freud, S. (1919), Wegen der psychoanalytische therapie. *Nederlandse Editie: Klinische Beschouwingen* 4, p. 188-189. Boom, Meppel/Amsterdam (1992).
- Freud, S. (1925), De weerstanden tegen de psychoanalyse. *Nederlandse Editie: Klinische Beschouwingen* 2, p. 90-103 (1991).
- Klerk, A. de (1996), brief aan de auteur, d.d. 10 juni 1996.
- Langs, R. (1984), The framework of training analyses. *International Journal of Psychoanalytic Psychotherapy*, 10, p. 259-287.
- McLaughlin, F. (1974), A discussion of the paper by Daniel Shapiro on 'the training setting in training analysis: A retrospective view of the evaluative and reporting role and other "hampering" factors'. *International Journal of Psycho-Analysis*, 55, p. 307-309.
- Pedder, J. (1990), Lines of advance in psychoanalytic psychotherapy. *Psychoanalytic Psychotherapy*, 4, p. 201-217.
- Rawn, M.L. (1991), Training analysis and training psychotherapy. *Psychoanalytic Psychology*, 8, p. 43-57.
- Shapiro, D. (1974), The training setting in training analysis: a retrospective view of the evaluative and reporting role and other 'hampering factors'. *International Journal of Psycho-Analysis*, 55, p. 297-306.
- Simenauer, E. (1984), Aktuelle Probleme der Lehranalyse. *Psyche*, 38, p. 289-306.
- Steiner, J. (1985), The training of Psychotherapists. *Psychoanalytic Psychotherapy*, 1, p. 55-63.
- Strachwitz, E. Von (1974), Report on the discussion of working group. *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychoanalyse*, 20, p. 275-277.
- Thiel, J.H. (1980), De ambigue positie van de psychoanalyse in de psychotherapeutische wereld. In: B. Frijling-Schreuder, J. Lampl-de Groot, N. Treurniet e.a. *Psychoanalytici aan het woord*. Van Loghum Slaterus, Deventer.
- Thomä, H. (1991a), Idee und Wirklichkeit der Lehranalyse. Ein Plädoyer für Reformen(I). *Psyche*, 45, p. 385-433.
- Thomä, H. (1991b), Idee und Wirklichkeit der Lehranalyse. Ein Plädoyer für Reformen (II). *Psyche*, 45, p. 481-505.
- Trijsburg R.W., H.J. Duivenvoorden, D.L. Stronks e.a. (1994), Leertherapie in Nederland. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 20, p. 2-30.
- Trijsburg R.W., H.J. Duivenvoorden & A. van 't Spijker (1996), Psychotherapie: opleidingen en specialismen. *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 51, p. 629-634.

Summary

One of the training requirements of the Dutch Society for Psychoanalytical Psychotherapy (NVPP) is a training analysis, currently of a minimum duration of 700 hours. During the last few years this requirement has become somewhat controversial. Because the NVPP has no information about current interest in NVPP membership, the board of the NVPP decided to conduct a survey. Of 995 psychiatrists, clinical psychologists and psychotherapists, who finished their training recently, or are still in training, 623 filled in a questionnaire. Of those interested in the NVPP training, 39% judged the training analysis as not feasible in terms of time

and 61% as not feasible in terms of money. Forms of personal treatment thought desirable for anyone who wishes to become a psychoanalytic psychotherapist at a specialist level were: psychoanalytic psychotherapy (63%), psychoanalysis (39%), psychoanalytic group psychotherapy (25%), and psychoanalytic marriage or family therapy (6%). Respondents who judge personal analysis as unfeasible also tend to judge psychoanalysis to be equivalent to other forms of psychoanalytic psychotherapy, whereas those who judge personal analysis as feasible tend to think that personal analysis is essential for a psychoanalytical psychotherapist at the specialist level.